

минулого, його співставлення з сучасним та формування певного бачення майбутнього. Історія розглядається як сукупний, узагальнений процес, що інтерпретує події вибірково, звертаючи увагу на одні частини нашого досвіду, ігноруючи інші та створюючи при цьому причинно-наслідкові зв'язки.

Ідеологія більшовицької влади будувалася на міфі про трьох «братніх східнослов'янських народів». Таким чином, в часи Київської Русі руська народність ототожнювалася з російською, а формування окремої української народності та культури ігнорувалося. Історії республік розглядалася в сукупності з Російською Імперією, що обґрунтовувало послідовні дії більшовиків щодо об'єднавчої політики та формування Радянського Союзу. Ця ж традиція «єдності східнослов'янських народів», зазнавши певного корегування, отримала своє продовження в радянські часи, а зараз виражається в ідеї «русского мира».

Окрім факторно-подієвої, поширеною є міфологізація окремих історичних діячів. Образна міфологія – процес ідеалізації, актуалізації та культивування образів окремих політичних діячів та історичних постатей. В результаті держави формують образ власного національного героя. Для цього методу зазвичай обирається реальна історична постать, що має схожість ідей з ідеологією діючої політики влади. Для міфологізації образу постаті виняткові риси, притаманні героєві, повинні бути підкріплені діями, спрямованими в бік подолання суспільного зла. Зазвичай виділені риси характеру поєднуються з набором цінностей, рис характеру, культури та ментальності, притаманних конкретній нації. За вдалої міфологізації персонаж стає образом-символом, що викликає певні асоціації та емоції при його згадуванні. Часто образ стає сильнішим за самого персонажа. За таких умов ми можемо не пам'ятати ідеології, якої дотримувався персонаж, його життєвої історії та його діяльності. Згадаємо активне впровадження українського міфу про діячів Київської Русі або героїв Національно-визвольної боротьби. Відносно нещодавно успіху здобув процес міфологізації діячів ОУН та УПА – С. Бандери та Р. Шухевича.

Міфологізація історії є потужним інструментом задля реалізації політики діючої влади. Історична міфотворчість забезпечує формування національної ідентичності, що є інструментом перетворення народу на націю, а територію на державу. Історичні міфи здатні створити потужну економічно, політично та культурно впливову державу. Для цього влада повинна продукувати власні історичні міфи, що надалі поширять свій вплив на глобальному рівні.

Наразі українське суспільство намагається вийти з ідеології «русского міра», що формувалася впродовж століть та лежав в основі збройної агресії проти України.

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНОГО ПІЗНАННЯ

Сергій Орлов

Проблема формування перехідних суспільств пов'язана із вибором параметрів економічної, соціальної, політичної оптимальності векторів розвитку, а головне в формуванні нової системи цінностей. Саме вони у цей час стають визначальними у накресленні усіх можливих шляхів, етапів, стратегій становлення нових форм демократії

Система соціальних цінностей, що відбиваються у свідомості крізь призму індивідуальної життєдіяльності, входить до психологічної структури особистості у формі особистісних цінностей. Кожній людині притаманна індивідуальна специфічна ієрархія особистісних цінностей. Зазвичай для них характерна висока усвідомленість, вони відо-

бражаються у свідомості в формі ціннісних орієнтацій. А. Здравомислов відзначає, що «сукупність ціннісних орієнтацій, що склалися, усталилися, створюють свого роду вісь свідомості, наступність певного типу поведінки і діяльності, яка виражена у направленості потреб та інтересів» [1, с. 202].

Можемо стверджувати, що ціннісна орієнтація базується на психологічному феномені установки, який був експериментально і теоретично розроблений у працях Д. Узнадзе. Він зазначає, що «у випадку існування якої-небудь потреби і ситуації її задоволення у суб'єкта виникає специфічний стан, який можна охарактеризувати як установку його до здійснення певної діяльності, направленої на задоволення його актуальної потреби» [3, с. 170]. На відміну від неусвідомлених установок, змістом «соціальної установки» є модель майбутньої дії, яка поєднує в собі ціль і засоби досягнення. Цілісна і відносно стійка система фіксованих соціальних установок на цілі і засоби діяльності складає ціннісні орієнтації особистості. Система ціннісних орієнтацій, на думку В. Ядова, автора диспозиційної теорії, на відміну від найпростіших соціальних установок, утворює вищий рівень саморегуляції, такий «життєвий план», що пов'язаний із головними соціальними сферами діяльності людини [4, с. 95–98]. Зауважимо, що не дивлячись на близькість понять «установка» і «ціннісна орієнтація», вони далеко не тотожні. Якщо ціннісна орієнтація сформувалася в процесі взаємодії з тими чи іншими сторонами дійсності і спрямована на вироблення майбутньої лінії поведінки, то установка – це лише найбільш стійка, відносно вузька частина системи ціннісних уявлень, сфокусована у певному напрямі, на певний предмет і у певній ситуації.

Це стосується функцій індивідуальних та надіндивідуальних цінностей і описується за допомогою протиставлення норми й ідеалу. Йдеться про те, чи визнаються у якості цінностей деякі норми і стандарти поведінки, яких слід дотримуватися, або ж життєві цілі, ідеали та сенси, які задають загальні напрями діяльності, але не регламентують поведінку. Функціональні відмінності між нормами і власне цінностями достатньо чітко окреслені Л. Іванько: «Цінності великою мірою співвідносяться з ціле визначальними сторонами людської діяльності, тоді як норми тяжіють переважно до засобів і способів її здійснення. Нормативна система більш жорстко детермінує діяльність, ніж ціннісна, бо, по-перше, норма не має градації: її або наслідують, або ні. Цінності ж розрізняються за «інтенсивністю», характеризуються більшим або меншим ступенем наполегливості. По-друге, конкретна система ґрунтується на внутрішній монолітності: людина в своїй діяльності дотримується її цілком і повністю одночасно; несприйняття якого-небудь з елементів цієї системи означає нестійкість, суперечливість її особистісної структури відносин. Що стосується системи цінностей, то вона зазвичай будується за принципом ієрархії: людина здатна «жертвувати» одними цінностями заради інших, варіювати порядок їх реалізації. Нарешті, ці механізми виконують зазвичай різну рольову функцію у формуванні особистісно-мотиваційної структури діяльності. Цінності, виступаючи певними цільовими орієнтирами, визначають верхню межу рівня соціальних претензій особистості. Норми ж – це середній «оптимум», переступивши межі якого, особистість ризикує опинитися «під обстрілом» неформальних санкцій». [2, с. 150–151]. Звідси органічно випливає теза про те, що тільки визнання цінності як ідеалу, який виходить і виводить за межі наявної данності, дає змогу зрозуміти не просто надіндивідуальність, але й надособистість цінностей, володіння ними своїм «голосом», своєю енергією, що дозволяє їм виконувати функцію вищого критерію для орієнтації у світі й опори для особистісного самовизначення.

Ця теза є підґрунтям для визначення місця цінностей у політиці, де вони набувають загально методологічного значення як засоби виявлення суспільних зв'язків і

функціонування соціальних інститутів. Соціальна система, незалежно від масштабу, передбачає наявність певних спільних цінностей, які б підтримувались усіма членами соціуму і виконували роль механізмів регулювання спільної людської діяльності.

Ціннісну проблематику у філософському знанні можна виразити теоріями трьох видів. Зокрема, об'єктивно-ідеалістичною, до якої належить також волонтерське вчення представників Баденської школи неокантіанства (В. Віндельбанд, Г. Рікерд, М. Шеллер, Ф. Brentano, А. Фон Мейнонг, Н. Гартман). За суб'єктивно-ідеалістичною теорією цінність розглядається як явище свідомості, як суб'єктивне відношення людини до оцінюваних нею об'єктів (В. Вундт, Ф. Іодль, Ф. Паульсен). З точки зору натуралістичної, або релятивістської теорії, цінність постає як вираження природних потреб людини чи законів природи в цілому (О. Дробницький, М. Лоський). Теоретик психоаналізу З. Фрейд розглядає цінності як культурні норми і правила, що обмежують вроджену агресивність і сексуальність. Послідовник З. Фрейда американський дослідник Е. Фромм зауважував, що ціннісним критерієм виступає відповідність проявам життєвої енергії людини, розкриття її потенціальних сил. Екзистенціалісти під цінністю розуміють дещо бажане, покликання, свободу (М. Гайдегер, Ж. П. Сартр, К. Ясперс, М. Бердяєв), пристрасть, віру (С. Кьєркегор). Для утилітаристів (Р. Перр, Дж. Дьюї) цінності – це емпіричні факти оточуючої реальності. К. Маркс акцентував увагу саме на економічній цінності і вважав її «згустком абстрактної людської праці», яка зумовлена корисністю речі. Визначні українські науковці в галузі сучасної філософії (Л. Губерський, В. Кремень, А. Приятельчук) дотримуються думки, що у системі цінностей особливою і абсолютною цінністю є людина. А найвищою цінністю для суспільства і самоцінністю для людини вони вважають життя.

Важливо акцентувати увагу на тому факті, що цінності базуються на потребах, інтересах і цілях, але на відміну від них є більш стійкими утвореннями і не змінюються залежно від поточної ситуації. Вони знаходяться, скоріше, на межі з суб'єкт-об'єктної взаємодії, тобто залежать і від визначень суб'єкта і від властивостей об'єкта. Говорити про об'єктивність цінностей є абсурдним в тому плані, що самі по собі предмети і явища не становлять ніякої цінності для людини, оскільки втрачають ту зв'язну ланку з суб'єктом, під якою мається на увазі оціночне судження. Але можна говорити про вищі, самодостатні цінності (благо, добро, краса, щастя, життя), які є об'єктивними в тому плані, що є незмінними і спільними для всіх людей. Вони є суб'єктивними в тому плані, що не містяться більше ніде, окрім свідомості людини.

Список використаної літератури

1. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. Москва : Политиздат, 1986. 223 с.
2. Иванько Л.И. Ценностно-нормативные механизмы регуляции. *Культурная деятельность: опыт социологического исследования* / отв.ред. Л.Н. Коган. Москва : Наука, 1981. С. 150–151.
3. Узнадзе Д.Н. Экспериментальные основы психологии установки. Тбилиси: Изд-во наук Грузинской ССР, 1961. 212 с.
4. Ядов В.Я. О диспозиционной регуляции социального поведения личности. *Методологические проблемы социальной психологии*. Москва : Наука, 1975. С. 95–98.